

TIDSTYPISKE GRAVE PÅ
ASSISTENS
KIRKEGÅRD
1760-2010

TIDSTYPISKE GRAVE PÅ ASSISTENS KIRKEGÅRD 1760-2010

Assistens Kirkegård fylder 250 år den 6. november 2010. I den anledning har vi i Center for Kirkegårde valgt at fremhæve en håndfuld gravsteder, der er repræsentative for den periode, de er oprettet i, både hvad angår monument og beplantning. Hermed kan publikum begive sig på vandring gennem 250 års gravskik, strækkende fra slutningen af det 18. århundrede til begyndelsen af det 21.

De fleste af disse jubilæumsgrave er for længst hjemfaldne og overgået til Københavns Kommune, der har opretholdt dem, fordi monumenterne er bevaringsværdige. Kun ét gravsted - det nyeste - er i privateje og derfor helt autentisk. Resten er for så vidt angår beplantningen nyanlagte i forbindelse med jubilæumsåret - men altså i overensstemmelse med tendenser, der dominerede ved gravens etablering.

Følg ruten på kortet for at besøge de seks jubilæumsgravsteder i kronologisk rækkefølge. Det tidligste er fra 1795, det seneste fra 2007, og for dem alle gælder det, at du her i brochuren kan læse nærmere om hver enkelt gravs tidstypiske træk.

En sidste bemærkning: Når den tidligste jubilæumsgrav er etableret hele 35 år efter kirkegårdens indvielse, skyldes det, at vi her har villet præsentere en helhed bestående af både monument og anlæg - og der har ikke været mange af førstnævnte på Assistens Kirkegård før mod slutningen af 1700-tallet. Assistens Kirkegård fungerede de første mange år som fattigkirkegård, og fattigfolks grave var på denne tid typisk uden monument. Derfor begynder historien om de tidstypiske grave først i 1795.

God fornøjelse.

JUBILÆUMSGRAVE
PÅ ASSISTENS
KIRKEGÅRD

A-915 KAREN BJØRN, DØD 1795

Var Karen Bjørn død ti år tidligere, kunne man ikke have karakteriseret hendes ret fornemme gravmæle som typisk for sin tid. Assistens Kirkegård var, da hun døde, kun lige begyndt at blive et sted, hvor også velhavere lod sig begrave. 1785 blev den første standsperson nedsat på kirkegården - indtil da var her kun fattigfolk med uhyre beskedne grave, ofte ikke markeret ved andet end en opklappet jordforhøjning med græs. Der var ingen klar afgrænsning mellem gravene, og monumenter var sjældne.

Med velhavernes indtog på kirkegården i slutningen af 1700-tallet øges antallet af monumenter markant, i første omgang i form af epitafier i murerne. I 1790'erne introduceres de fritstående gravmæler, typisk i nyklassicistisk stil. Bjørns i den henseende moderigtige gravmæle er tegnet af Nicolai Abildgaard, en ven af afdødes mand, oplysningsmanden Tyge Rothe, der også er begravet her.

Graven er ikke afgrænset af hæk eller gitter, hvilket få år senere ville have været kutyme - for at beskytte de anlæg, der efterhånden kom på gravene. Bedrestillede entré på kirkegården medførte nemlig også ændringer i beplantningen. Man tog sin viden om fx prydbuske med sig fra slotte og landsteder og begyndte at anlægge små haver også hos de døde.

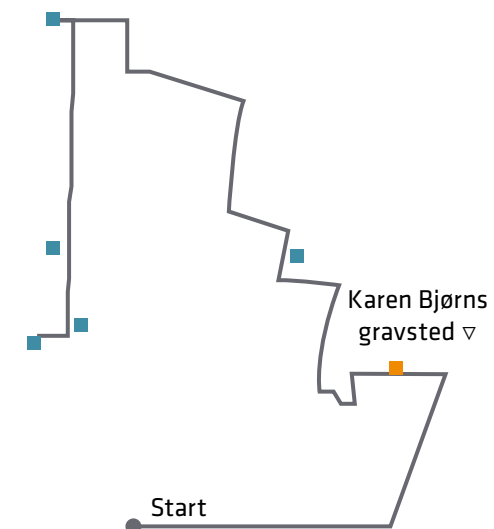
Et kobberstik af Lahde fra begyndelsen af 1800-tallet viser Bjørn og Rothes grav i den opklappede fremtoning, der er genskabt her. På samme stik ses formentlig en enebær, der var udbredt i haverne på denne tid, og som sammen med hvid morbær (indført af Christian IV til silkeavlfsforsøg) og den både fra blomster og blade duftende centifolierose ses på ægtefællernes grav. 'Gravens Roser' kendes fra den tidligste tid herude, bl.a. fra digteren Frederik Høegh-Guldbergs 'elegiske idyl' om kirkegården fra 1796.

KAREN BJØRNS
GRAVSTED

TIDSLINJE ▾

- 1760 ● — Assistens Kirkegård indvies
- 1772 — Struensee og Brandt henrettes
- 1788 — Stavnsbåndet ophæves
- 1789 — Den Franske Revolution
- 1795 ● — Karen Bjørns grav
- 1805 — Assistens Kirkegård udvides helt til Jagtvej
- 1807 — Københavns bombardement og tabet af flåden

B-528 PETER SØRENSEN, DØD 1850

Meget forandres på Assistens Kirkegård i perioden 1795-1850. 1805 udvides kirkegården bl.a. med den afdeling, Peter Sørensen er begravet på. Der anlægges faste stier og gange, og jorden inddeles i små lodder, oftest med hæk eller anden indhegning omkring. Samtidig udfoldes Assistens Kirkegård som romantisk have med 'skyggefulde Gange, aabne og lyse Steder, Monumenter, som beskygges af løvfulde Træer, Popler og Tårepile', som en svensk digter skriver i slutningen af 1820'erne, hvor kirkegården går for at være en af Europas skønneste.

Gravens støbejernskors hører i høj grad tiden til. I 1840'erne, hvor også træ Kors, smedejernskors og tavler bliver almindelige på gravene i byerne, udbredes støbejernskorsene hastigt og især blandt middelklassen. Støbejernskorsenes glansperiode er fra begyndelsen af 1840'erne til midten af 1880'erne, hvor de aftager for aldrig rigtig at genvinde fordums styrke. I dag er monumenter af jern en sjældenhed.

Peter Sørensens gravsted kunne meget vel have været hegnet med gitter, men er her omkranset af buksbom (*Buxus angustifolia*) - en hækplante, som man selv kunne frembringe ved at stikke afskårne grene i jorden om efteråret. Bag monumentet er sat en almindelig hvid syren - planten har været i handlen herhjemme siden 1822 og har lige fra begyndelsen været overordentlig populær både i haverne og på kirkegården. 'Dronningen af Danmark'-roserne, lanceret i 1826, har sikkert også været ganske udbredt.

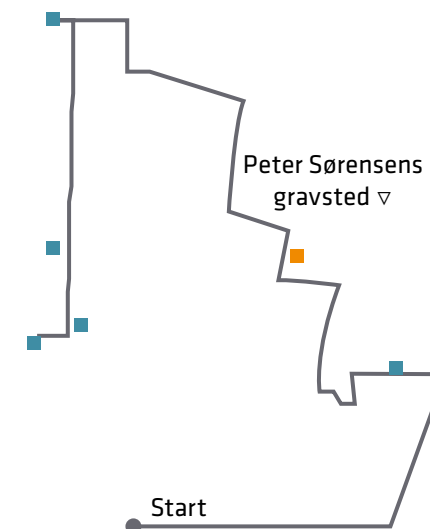
I øvrigt er gravstedet fyldt med stauder - i alt 12 forskellige slags. I denne periode begyndte der at komme mange nye planter til salg fra diverse plantehandler, hvilket givet har afspejlet sig på kirkegårdene, hvor aflæggere medbragt fra egen have - selv i almuenes haver fandt man plads til blomsterbede - kunne gøre fyldest.

PETER SØRENSENS GRAVSTED

TIDSLINJE ▾

- 1813 — Statsbankerot
- 1847 — Den første jernbanestrækning i Danmark åbnes mellem København og Roskilde
- 1849 — Grundlov
- 1850 ● Peter Sørensens grav
- 1864 — Krig mellem Danmark og Tyskland-Østrig (2. slesvigske krig)

J-362 SIGNE CHRISTENSEN, DØD 1930

Gravmæler af den art, vi ser hos Signe Christensen, går under navnet 'kamin', fordi de med deres overligger, vanger og tilbagetrukne tavle kan minde om en pejs. Kaminen var rasende populær i 1930'erne, og mange er stadig bevarede på de københavnske kirkegårde. Monumenttypen er statelig - især, når den som her suppleres med et par berner med kæde ved indgangspartiet. Samtidig stikker man med dette gravmæle ikke snuden alt for langt frem. Kaminen synes således at udtrykke en vis bekymret opmærksomhed omkring ens placering i det sociale hierarki.

Det relativt store kistegravsted er indhegnet med tuja, der ligesom buksbom, her brugt til indfatning, eger sig til lave hække og derfor har været anvendt på kirkegårdene i mange år. Af anlægstegninger fra perioden ved vi, at indfatninger stadig var meget udbredte. På denne tid begynder også de kunstfærdigt opstammede roser - her i sorten The Fairy, også kaldet 'Fe-roser' - at blive populære.

Også rosensorten 'Rødhætte' ses på graven - roser har gennem næsten hele den periode, Assistens Kirkegård omfatter, haft en særligt udsøgt position i kraft af den følelsesmæssige betydning, de er blevet og stadig bliver tillagt.

I bede ses begonia semperflorens, der også i kraft af deres farve har været betragtet som velegnet til brug på gravsteder, hvor ikke bare skønhed, men altså også en vis symbolik gerne må komme til udtryk i plantebestanden. De rødlige farve har også i 1930'erne gjort sig godt på grund af den kærlighedssymbolik, der hænger ved den.

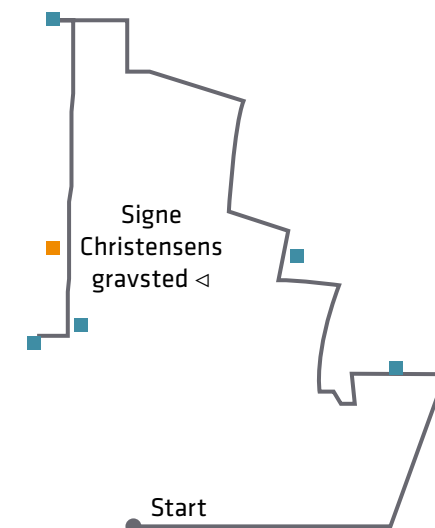
Gruset i gravstedet er perlesten, der med introduktionen på kirkegårdene i slutningen af 1800-tallet var kommet for at blive.

SIGNE CHRISTENSENS GRAVSTED

TIDSLINJE ▾

- 1925 — Kastrup Lufthavn åbner
- 1930 ● **Signe Christensens grav**
- 1939-1945 — Anden Verdenskrig

J-61 'MOR', DØD 1970

Vi må selv i København langt hen i det 20. århundrede, før ét af de små urnegravsteder kan gå for at være repræsentativt og tidstypisk. Endnu i 1950 er antallet af kistebegravelser i hovedstaden ikke overgået af ligbrændinger, men 1970 bliver godt 77 % af københavnernes kremeret. I vore dage er det mere end ni ud af ti, der bliver brændt.

Typisk for gravsteder anno 1970 er også brugen af en familær betegnelse på stenen - et fænomen, der er blevet omtalt som 'inderliggjort anonymitet', og som på én og samme tid virker uhyre privat og ret alment, fordi alle kan relatere sig til ordene 'mor' og 'far'. Et fravær af titler og borgerlige navne til fordel for en lidet informativ benævnelse af forældrerollen på denne tids gravsten er karakteristisk og skal givet ses i sammenhæng med en nu mindsket opmærksomhed omkring traditioner og ritualer, også på begravelsesområdet.

De små urnegravsteder stiller andre krav til såvel monument som beplantning - begge må ned i skala for at passe ind. De lave, stedsegrønne planter dominerer nu, her repræsenteret ved krybende benved, der både omkranser graven og bruges til indfatning af det lille rosenflankererede monument - en af de natursten, der allerede i 1920'erne begynder at vinde indpas på danske kirkegårde. Rosensorten er den kun svagt duftende, men frodige Nina Weibull, der blev introduceret i Danmark i 1961 - de tidligere så populære stammede roser viger i takt med urnegravstedernes udbredelse. Forrest i gravstedet er fire symmetrisk anbragte stauder i form af stenbedsplanten blåpude. Symmetri er aldrig rigtig gået af mode på kirkegården.

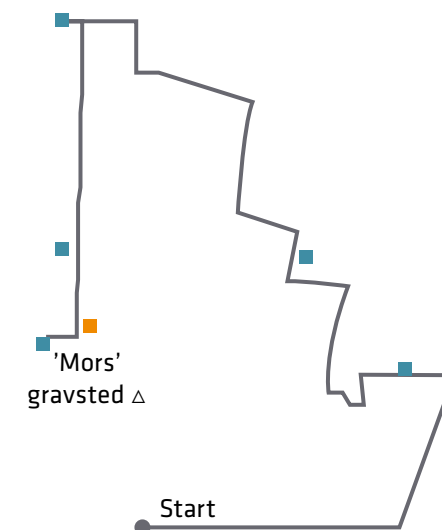
Som den eneste af jubilæumsgravene er denne en attrap - der er ikke begravet nogen under stenen, som er tilvirket til lejligheden af Rudi Larsens Stenhuggeri.

'MORS' GRAVSTED

TIDSLINJE ▾

- 1968 — Ungdomsoprør
- 1969 — Månelanding
- 1970 ● 'Mors' grav
- 1971 — Christiania
- 1972 — Folkeafstemning om dansk EF-medlemskab
- 1973 — Fri abort i Danmark
- 1975 — Vietnam-krigen afsluttes

J-21 NATASJA SAAD, DØD 2007

Paradoksalt nok kunne man med lige så god ret have udvalgt Assistens Kirkegårds askefællesgrav ('de ukendtes') som typisk for vor tid frem for Natasja Saads store og meget personligt indrettede gravsted. For selv om vi ser en øget tendens til individualisering af gravene, så er det i København fortsat sådan, at over halvdelen af de døde nedsættes i et anonymt plæneanlæg. I en vis forstand kan man altså tale om en bevægelse tilbage til udgangspunktet i 1760'erne, hvor umarkerede, græsklædte tuegrave dominerede.

Men en modsatrettet strømning i retning af individuelt udformede gravsteder gør sig altså også gældende, og Natasja Saads grav er på mange måder karakteristisk for denne trend. Her er et billede af afdøde, hvilket ses stadig oftere, også når den døde er en af offentligheden ukendt person. Og så er graven som noget for vor tid kendetegnende udsmykket med mange genstande af midlertidig karakter. Ting, som modsat monument og beplantning ikke er vejrbestandige og derfor går til i løbet af få uger

eller måneder, men som indtil da fungerer som ofte meget personlige hilsner til og udsagn om afdøde.

På Natasja Saads grav har der bl.a. ligget tegninger, breve og perleplader, hjerter og stjerner, lakridser og flag og klistermærker med ordene 'Bevar Fristaden', for nu blot at nævne nogle af de ting, man har kunnet se her. Nogle lader sig let fortolke, selv om man ikke personligt har kendt afdøde, mens andre har mere privat karakter.

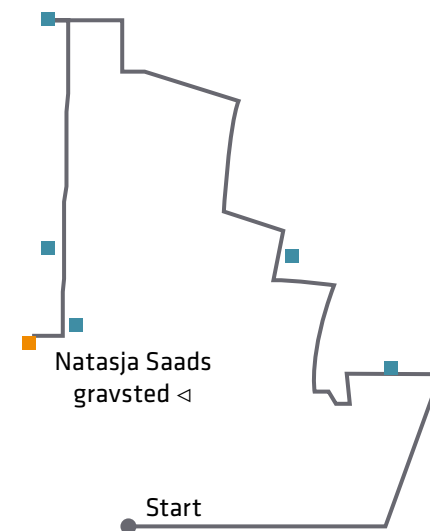
Hvor forekomsten af midlertidige, dekorative objekter er stor, spiller beplantningen en mindre rolle end traditionelt. Men også den levende udsmykning skal naturligvis 'give mening' i forhold til afdøde. På Natasja Saads grav hører bl.a. efeu og en hvid julerose til de faste bestanddele.

NATASJA SAADS GRAVSTED

TIDSLINJE ▾

- 1989 — Berlinmuren falder. Assistens Kirkegårds nedlæggelse udskydes til år 2150
- 1992 — Danmark bliver europamester i herrefodbold
- 2001 — 9/11
- 2007 — Natasja Saads grav
- 2010 — Assistens Kirkegårds 250-års jubilæum

**SAMMEN
OM BYEN**

KØBENHAVNS KOMMUNE
Teknik- og Miljøforvaltningen

LAYOUT **TMF GRAFISK DESIGN**
TRYK **FORMULA A/S**

